

УДК 37.016+811.161.2

У74

Упорядники:

Гричина А. М., учитель української мови та літератури Жашківської спеціалізованої школи з поглибленим вивченням окремих предметів № 1 Жашківської районної ради Черкаської області;
Жуковська Н. В., учитель української мови та літератури Жашківської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 3 ім. І. М. Ляшенка Жашківської районної ради Черкаської області

Рецензенти:

Голобородько Я. Ю., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і методики викладання гуманітарних дисциплін Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради, член Асоціації українських письменників;
Новиков А. О., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови та літератури Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

Усі уроки української літератури. 9 клас. II семестр.
У74 Нова програма / укл. А. М. Гричина, Н. В. Жуковська, — Х. : Вид. група «Основа», 2017. — 224 с. — (Серія «Усі уроки»).

ISBN 978-617-00-3135-8

Навчальний посібник містить конспекти всіх уроків української літератури для II семестру 9 класу, які розроблено із урахуванням змін, здійснених Міністерством освіти і науки України 2015, 2016, 2017 рр. Розподіл навчального часу та зміст розроблених уроків носить орієнтовний характер. Згідно з положеннями пояснювальної записки оновленої програми в разі потреби вчитель має право самостійно змінювати обсяг годин у межах розділу, а також змінювати послідовність вивчення розділів.

Для вчителів української мови та літератури шкіл різних типів, керівників методичних об'єднань, викладачів та студентів вищих навчальних закладів.

УДК 37.016+811.161.2

- © Андрущенко Л. В., Антонюк Н. В., Віштак С. М., Вертецька Т. М., Гричина А. М., Жуковська Н. В., Задорожня Г. С., Зінорук Н. О., Колісник В. В., Кравченко Т. І., Красилівська Н. А., Любарська Л. П., Мазур К. С., Мазуренко О. П., Маламура С. П., Мулько О. М., Нечитайло Г. С., Пісківець Т. Д., Рижук Л. О., Степанюк Н. М., Тіторенко З. М., Чорна Н. Л., Яричевська В. П., 2017
- © Гричина А. М., Жуковська Н. В., упорядкування, 2017
- © ТОВ «Видавничка група «Основа», 2017

ISBN 978-617-00-3135-8

ОРІЄНТОВНЕ КАЛЕНДАРНО-ТЕМАТИЧНЕ ПЛАНУВАННЯ УРОКІВ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В 9 КЛАСІ 11-РІЧНОЇ ШКОЛИ. II СЕМЕСТР

№ п/п	Дата	Тема уроку	Примітки
		Література українського романтизму	
33		Ідейно-художні особливості романтизму. Зв'язок з ідеями Просвітництва, з національним рухом. Осередки романтичного руху на Слобожанщині, Чернігівщині й Полтавщині, у Західній Україні («Руська трійця»). Поети-романтики (Л. Боровиковський, П. Гулак-Артемівський, Є. Гребінка, М. Костомаров, В. Забіла, А. Метлинський, М. Петренко, О. Афанасьєв-Чужбинський, М. Шашкевич (оглядово))	Теорія літератури: романтизм, романс
34		Петро Гулак-Артемівський. Балада «Рибалка». Вічна тема кохання. Засоби романтичного зображення. Фольклорна основа твору	
35		Євген Гребінка. Вірш «Човен». Образ небезпечної морської плавної як уособлення життєвого шляху людини. Пісенна (романсова) лірика поета українською та російською мовами («Ні, мамо, не можна нелюба любити», «Чёрные очи» та ін.).	Напам'ять: 1 вірш (на вибір) П. Гулака-Артемівського або Є. Гребінки
36		Позакласне читання № 3. М. Костомаров «Сава Чалий»	

№ п/п	Дата	Тема уроку	Примітки
37		Микола Гоголь. Творчість М. Гоголя, уродженця України, російського письменника, її місце на порубіжжі культур двох народів. Вираження глибини національного духу у творах прозаїка та драматурга, українська історія та фольклор як їх джерело	
38		«Тарас Бульба» (переклад М. Садовського і М. Рильського, за ред. І. Малковича). Сюжет твору як узагальнення й символізація драматичної історії України. Внутрішній епічний розмах твору; піднесено-героїчний образ головного героя	
39		Колізія морального і національно-культурного вибору в образах синів Тараса Бульби	
40		Контрольна робота № 4. Тестування	
		Творчість Тараса Шевченка	
41		Тарас Шевченко. Геніальний поет, мислитель, пророк національного відродження в Україні	
42–43		Рання творчість. Перші поетичні твори баладного та елегійного жанрів («Причинна», «Думи мої...»). Історична тема («Іван Підкова», «Тарасова ніч», «Гайдамаки»). Вісь неперервності історичного часу («До Основ'яненка»)	Теорія літератури: послання
44		«Сон» («У всякого своя доля...»). Поема («комедія») «Сон» і тогочасна суспільно-політична дійсність. Композиційний прийом «сну», його роль для розширення можливостей поетичного зображення	Напам'ять: фрагмент (на вибір)
45		Протистояння імперського режиму і вільнодумної, національно свідомої особистості. Сатиричний пафос поеми, його спрямування	Теорія літератури: гротеск, контраст, умовність

№ п/п	Дата	Тема уроку	Примітки
46–47		Національна проблематика періоду «Трьох літ». «Кавказ». Пристрасний відгук на тогочасну загарбницьку імперську політику. Продовження теми національно-визвольної боротьби. Узагальнена ідея поеми — неприйняття насильства, поневолення людей, осуд загарбницьких воєн	
48		«І мертвим, і живим, і ненародженим...» Продовження теми «земляків» у посланні. Викриття конформізму значної частини української еліти. Засудження комплексу меншовартості	
49		Критичний перегляд національної історії задля перспективи її кращого майбутнього. Настрoєві інтонації твору (суперечка, пересторога, погроза, заклик тощо)	Напам'ять: фрагмент (на вибір)
50–51		«Вічна» тема матері й сина. Еволюція жіночого образу в поезії Шевченка. Різні типи втілення теми жіночої долі: романтичний «Катерина», реалістично-побутовий «Наймичка»	
52		Трагедія жінки-матері, боротьба за своє материнство, жорстокість народної моралі («У наших раї на землі...»)	
53		Особистісна лірика Т. Шевченка періоду арешту й заслання і після повернення з нього. «Доля», «Росли укупочці, зросли...» Ознаки автобіографізму в образі ліричного героя. Ностальгія за ідилією родинного життя, висока філософія життя людини на землі	Теорія літератури: ліричний герой (поглиблено), лірична медитація. Напам'ять: вірш «Доля»
54		Урок розвитку комунікативних умінь № 3. Ідейно-художній аналіз віршів Т. Шевченка (усно)	
55		Біблія в житті Т. Шевченка. Світле пророцтво поета («Ісаїя. Глава 35»). Художня інтерпретація творів із Книги псалмів, ознаки її національної	Теорія літератури: псалом

№ п/п	Дата	Тема уроку	Примітки
		своєрідності в Т. Шевченка. Глибока смута пророка занепадом моральності, неправедними діями «сильних світу», пригнічення люду новими, внутрішніми «ворогами». Біблійні реалії в текстах творів	
56		Світова велич українського поета. Визначні діячі світової культури про Шевченка. Його вплив на літератури інших народів. Шевченко та історичний поступ України. Ушанування пам'яті поета в Україні й за кордоном	
57		Література рідного краю № 2. Т. Г. Шевченко у творчості письменників рідного краю	
58		Контрольна робота № 5. Контрольний твір	
		Творчість Пантелеймона Куліша, Марка Вовчка	
59		Пантелеймон Куліш. П. Куліш — відомий письменник, перший український професійний літературний критик, перекладач («Біблія», твори В. Шекспіра, Дж. Байрона, Ф. Шиллера), автор підручників для школи, українського правопису («кулішівка»). Вплив на П. Куліша ідей європейського просвітництва: «Українець у Європі, європеець в Україні». Романтична основа світогляду. Ентузіазм і жертівність П. Куліша у громадській та культурницькій роботі на шляху духовного відродження і культурного збагачення нації	
60		«Чорна рада» — перший україномовний історичний роман. Походження його назви. Історична основа й авторська уява, романтичність стилю. Динамічний інтригуючий сюжет	Теорія літератури: роман, роман-хроніка, історичний роман
61		Непросте життя та романтичні пригоди головних героїв	

№ п/п	Дата	Тема уроку	Примітки
62		Загальнолюдські риси ініціативності, працьовитості, лицарства, благо-родства, вірності почуттю та обов'язку. Оцінка роману Т. Шевченком	
63		Виразне читання напам'ять прози	
64		Марко Вовчок. Життя і творча діяльність Марка Вовчка. Марко Вовчок як перекладач (Ж. Верна, Г. К. Андерсена, А. Е. Брема). «Інститутка». Антилюдяна суть кріпосництва та солдатчини в повісті	Теорія літератури: реалізм
65		Образи персонажів — людей із народу та панночки. Авторська позиція у творі	
66		Урок розвитку комунікативних умінь № 4. Складання анкети літературного героя (письмово)	
67		Позакласне читання № 4. Марко Вовчок «Маруся»	
68		Контрольна робота № 6. Тестування	
69–70		Урок-підсумок	

ЛІТЕРАТУРА УКРАЇНСЬКОГО РОМАНТИЗУ

УРОК № 33

ЛІТЕРАТУРА УКРАЇНСЬКОГО РОМАНТИЗМУ. ІДЕЙНО-ХОДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ РОМАНТИЗМУ. ЗВ'ЯЗОК З ІДЕЯМИ ПРОСВІТНИЦТВА, З НАЦІОНАЛЬНИМ РУХОМ. ОСЕРЕДКИ РОМАНТИЧНОГО РУХУ НА СЛОБОЖАНЩИНІ, ЧЕРНІГІВЩИНІ І ПОЛТАВЩИНІ, У ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ («РУСЬКА ТРІЙЦЯ»).

ПОЕТИ-РОМАНТИКИ

Мета (формувати компетентності): предметні: знання про розвиток романтизму в Україні, уміння виразно читати поезії, визначити головні мотиви, коментувати їх у зв'язку з художніми особливостями і народнописенною лірикою; **ключові:** навички оцінювання культурно-мистецьких явищ; **інформаційні:** навички самостійної роботи із джерелами інформації; **загальнокультурні:** прагнення до літературної освіти, виховання почуття патріотизму, пошани до митців рідного слова, шанобливого ставлення до засад народної моралі й етики.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань і формування нових умінь і навичок.

Обладнання: портрети поетів-романтиків, видання їхніх творів, аудіозаписи поезій, ілюстративний матеріал до них; словник літературознавчих термінів.

Теорія літератури: романтизм, медитація, романс.

*Ізв'яжмся, руські діти,
Час вже нам відмолодіти!
Свою пісню заспіваймо,
Свої сили добуваймо,
Та все піде влад!*

Яків Головацький

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ**II. ОГолошення теми і мети уроку****III. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ**

Коментар. Вивчення нового матеріалу доцільно провести у формі усного журналу. Для цього учні отримують випереджувальне завдання — опрацювати матеріал підручника, додаткові джерела для підготовки повідомлень за планом:

1. Причини появи нових течій у літературі.
2. Поняття романтизму. Основні етапи розвитку та течії романтизму.
3. Харківська школа романтизму.
4. Другий етап українського романтизму.
5. «Руська трійця».
6. Значення українського романтизму.

По ходу виступів учні роблять короткі записи у вигляді тез.

Перша сторінка. Вступ

Богиня грецької міфології Афродіта (у римлян — Венера) народилася з морської піни. А піна морська просто так не з'являється: потрібний рух морських хвиль, та ще й добрячий рух, щоб хвиля хвилю поглинала.

Літературні стилі теж «просто так» не народжуються. Вони зумовлені якимись рухами. У вужчому значенні — рухами в суспільстві, в людській психології, естетичних уподобаннях доби... А в ширшому — космосом, Творцем. Космос — головна причина всіх виявів буття земного. В епоху Середньовіччя, наприклад, людина була нижчого зросту, ніж у пору античності. У ренесансні часи вона знову «підтягнулася» і поступово досягла сучасного зросту. Хто не вірить, хай спробує приміряти на себе кольчугу середньовічного воїна: на підлітка вона підійде, а на дорослого... участь космічних сил у цьому очевидна. Вони ж зумовлювали і «підростання» людської психіки та естетичних смаків. Паралельно чи й із певним випередженням активізувалися також різні суспільні рухи — державотворення, військові походи, революції, повстання... в них людина намагалася остаточно самоствердитись, а коли йдеться про кінець XVII ст., то й національно ідентифікуватись. І зафіксувати свою ідентичність у мові, художніх образах, наукових поняттях. Пригадаємо, що в останній чверті XVIII ст. Європа пережила чи переживала вже так звану велику французьку революцію, англійський промисловий переворот, російську пугачовщину, українську Коліївщину.

Майже всі літератури перейшли з латини на національні мови. У такому вирі формувалися нові типи наукового й художнього мислення, нова філософія й естетика; вони несли в собі ознаки стилю епохи, яка пізніше буде названа романтичною...

Друга сторінка. Поняття романтизму.

Основні етапи розвитку та течії романтизму

Романтизм — один із провідних напрямів у літературі, науці й мистецтві, що виник наприкінці XVIII ст. у Німеччині та існував у літературі Європи й Америки в першій половині XIX ст. Романтики виступали проти нормативності класицистичного мистецтва, проти його канонів та обмежень. Як новий тип свідомості й ідеології, що охопив різні напрями людської діяльності (історію, філософію, право, політичну економію, психологію, мистецтво), романтизм був пов'язаний із докорінною зміною всієї системи світоглядних орієнтацій і цінностей.

Романтичний тип художньої творчості відіграв важливу роль у формуванні національної свідомості та становленні української літератури. Як художній напрям у літературі й мистецтві кінця XVIII — початку XIX ст. став цілковитим запереченням класицизму. На ранньому етапі український романтизм утвердився як фольклорний, або народний.

Етапи розвитку романтизму:

Передромантизм — явища і тенденції в європейській літературі й духовній культурі II половини XVIII ст., які підготували ґрунт для розвитку романтизму. Ознаки:

- зростання інтересу до середньовічної літератури та народної творчості;
- відведення головної ролі уяві, фантазії, творчості;
- виникнення поняття «романтичного», що передувало появі терміна «романтизм».

Ранній романтизм (кінець XVIII — початок XIX ст.). Ознаки:

- універсалізм, прагнення охопити буття в його повноті (що існує і має існувати), дати йому синтезуюче художнє вираження;
- тісний зв'язок із філософією;
- тяжіння до символу й міфу як найбільш адекватних форм художнього вираження;
- розлад з дійсністю;
- різке протиставлення дійсності й ідеалу, розчарування й негативізм.

Розвинені форми (20–40-ві рр. XIX ст.).

Пізній романтизм (після революції 1848 р.).

Романтизм не був монолітним. У ньому існували різні течії.

Народно-фольклорна (початок XIX ст.) — течія, орієнтована на фольклор і народнопоетичне художнє мислення.

Гротескно-фантастична, яку ще називали «*гофманівською*», за іменем її найвідомішого представника. Основна ознака: перенесення романтичної фантазмагорії до сфери повсякденного життя, побуту, їх своєрідне переплетіння, внаслідок чого убога сучасна дійсність поставала у примхливому гротескно-фантастичному висвітленні, розкриваючи при цьому непривабливу сутність.

Утопічна течія. Набула значного розвитку в літературі 30–40-х р. XIX ст., проявляючись у творах В. Гюго, Жорж Санд, Г. Гейне, Е. Сю, Е. Джонса та ін.

Особливості:

- перенесення акценту з критики і заперечення на пошуки «ідеальної правди», на ствердження позитивних тенденцій і цінностей життя;
- проповідування оптимістичного погляду на життя і його перспективи;
- виступ проти «індивідуалізму сучасної людини» і протиставлення йому героїв, сповнених любові до людей і готовності до самопожертви;
- вираження оптимістичної надії і пророцтва, ствердження ідеальної правди;
- широке використання риторичних засобів.

«*Вольтерівська*» течія, яка зосередилася цілковито на історичній тематиці, на розробці жанру історичного роману, історичної поеми і драми. Модель жанру історичного роману була створена В. Скоттом. Ця течія в певних аспектах стала переходом до реалізму.

Визначальні ознаки романтизму:

- заперечення раціоналізму доби Просвітництва;
- ідеалізм у філософії;
- вільна побудова творів;
- апологія (захист) особистості;
- неприйняття буденності, а звеличення «життя духу»;
- культ почуттів;
- ліричні та ліро-епічні форми;
- захоплення фольклором, інтенсивне використання фольклорних сюжетів, образів, жанрів, художньо-технічних прийомів;
- інтерес до фантастики, екзотичних картин природи тощо.

Романтизм іноді вдається до смішного, гумористичного, чудернацького.

Цей напрям спричинив вироблення романтичного світогляду та романтичного стилю і постання нових літературних жанрів:

балади, ліричної пісні, романсової лірики, історичних романів і драм. Романтики вважали, що письменник не зобов'язаний наслідувати природу, він створює свій світ, кращий, істинніший, ніж реальний. В. Вордсворт писав, що поезія — філософське мистецтво, вона «сутність всякого знання», покликана «навчати, бачити, думати, почувати».

У творчості романтиків особливого значення набуває постать самого поета. Він, за словами Д. Чижевського, «хоче бути людиною всеохопною, всебічною, причетною до найрізноманітніших форм життя; цієї всеохопленості романтичний поет досягає часто тим, що він стає людиною рухливою, постійно мінливою, яка, як Протей, постійно змінює свій стиль, свій характер, свої інтереси, іноді навіть свої погляди. Поезія є вчителькою народів; поет має бути пророком, учителем, провідником, вільним творцем. Тому в романтиці часта самостилізація поета як пророка, як вищої людини, вільної від законів та норм повсякденного життя.

Улюблені теми романтичної поезії — доля людини, родини, народу.

Романтики часто звертаються до минулого, відкриваючи забуті епохи. Романтизм — художнє явище, а не політичне. Світ романтиків знає багато вимірів і відтінків.

Своїми ідеями і настановами, зокрема наголошуванням народності і ролі та значенні національного у літературі та мистецькій творчості, романтизм відіграв визначну роль у пробудженні та відродженні слов'янських народів, зокрема й українського.

Третя сторінка. Харківська школа романтизму

Становлення українського романтизму відбувалося паралельно з розвитком таким ділянок науки, як етнографія та історія, виявом чого були збірки етнографічних і фольклорних матеріалів — українських народних пісень «Малоросійських пісень» М. Максимовича 1827, 1834, 1849 років, поява 1827–1828 роках творів П. Гулака-Артемовського, збірників І. Срезневського («Запорожская старина» 1833–1838 рр.), усної народної творчості П. Лукашевича.

Українська романтична література з'явилася у 20–30-х роках XIX ст. в Харкові. Осередком першої романтичної групи в Україні був Харківський університет, у якому виник гурток шанувальників народної словесності Ізмаїла Срезневського. До харківських романтиків, крім І. Срезневського, належали Іван Розковшенко, Опанас Шпигоцький, брати Орест і Федір Євєцькі. Вони орієнтувалися на романтичну творчість В. Жуковського, О. Пушкіна, А. Міцкевича. Атмосфера Харківського університету, захоплення

народною поезією сприяли появі «одного з піонерів українського романтизму» Левка Боровиковського. Він визначив тематичні і жанрово-стильові особливості українського романтизму, ввійшов в історію літератури як байкар, автор фольклорно-побутових балад.

Наприкінці 30-х — на початку 40-х років XIX ст. в українську літературу прийшло нове покоління романтиків. Другий гурток діяв також під проводом І. Срезневського. До нього були причетні А. Метлинський (псевдонім — Амвросій Могила), М. Костомаров (псевдонім — Ієремія Галка), О. Корсун, М. Петренко і С. Писаревський.

Поетичну творчість Харківської школи характеризує ідилічно-песимістичне захоплення українським минулим, культ могил й історичних героїв і особливо співців та бандуристів.

«Відмітною рисою діяльності цього покоління, — відзначає М. Яценко, — стає ідеологізація історичного минулого, розуміння народу і його культури як національно-політичної категорії. Вони ставлять питання про саму долю України, її мови (не як наріччя російської, а як мови окремого народу), про майбутнє української культури».

Мова і пісня — два крила національної культури народу. Глибоко усвідомлюючи цю істину, поети-романтики зверталися у своїй творчості до теми високого призначення слова в житті людини. Занепад рідної мови вони вважали однією з причин духовного зuboжіння народу.

Четверта сторінка. Другий етап українського романтизму

Другим осередком чи й етапом романтизму, уже з багатшим на мистецькі засоби і літературні жанри творчим доробком і з виразнішим національним і політичним обличчям, був Київський університет, заснований 1834 р. Його перший ректор М. Максимович (1804–1873 рр.) багато зробив для українознавства. Київські романтики заснували «Кирило-Мефодіївське братство», програму для якого написав М. Костомаров («Книга битія українського народу»), який разом із А. Метлинським прибули в Київ із Харкова. Романтизм висунув таких талановитих письменників, як П. Куліш і Т. Шевченко.

Літературними трибунами цього етапу українського романтизму були альманахи:

- «Киевлянин» (1840, 1841, 1850) М. Максимовича;
- «Ластівка» (1840) Є. Гребінки;
- «Сніп» (1841) О. Корсуна;
- «Молодик» (1843, 1844) І. Бецького;
- «Южно-Русский сборник» (1848) А. Метлинського.

До київського осередку були причетними українські романтики з інших міст України й Росії. У «Ластівці» друкували поезії чернігівця В. Забіли, у «Молодику» виступив полтавець О. Афанасьєв-Чужбинський.

П'ята сторінка. Нова українська література на західних землях. «Руська трійця»

Тоді, коли здавалося, що гинуть останні здобутки української культури і в галузі духовного розвитку назавжди має запанувати вічна ніч, блиснув промінь світла — «Руська трійця».

У Львівській духовній семінарії в 1834 році організувалися в літературний гурток молоді ентузіасти, патріоти. З піднесеним настроєм вони взялися поширювати і примножувати рідну «руську», тобто українську, культуру, дбати про розвиток, збагачення рідної мови. А оскільки в гуртку спочатку було лише троє: М. Шашкевич, І. Вагилевич та Я. Головацький, то звідси й пішла назва «Руська трійця». За девіз гуртка було взято слова народної пісні зі збірки М. Максимовича «Світи, зоре, на все поле, закіль місяць зійде».

Гуртківці «Руської трійці» збирали фольклор, укладали рукописні збірки, децю друкували в польських збірках, вивчали історію України, готувалися працювати серед народу, нести йому знання засобами рідної мови; підготували фольклорно-літературний альманах «Русалка Дністровая». Книжка вийшла у світ наприкінці 1836 року, але видання її позначено 1837 роком. На звороті титульної сторінки збірника наведено слова видатного чеського вченого Я. Коллара: «Не тоді, коли очі сумні, а коли руки діяльні, розквітає надія». До альманаху увійшли фольклорні твори, оригінальні вірші М. Шашкевича, І. Вагилевича та Я. Головацького, переклади зі слов'янських літератур. Характерними жанрами «Руської трійці» і її послідовників (М. Устияновича, А. Могильницького) були історична епіка, громадянська лірика, романтичні оповідання, балади, історичні поеми, думи, медитації, сонети.

«Русалку Дністрову» І.Франко назвав «явищем наскрізь революційним».

Шоста сторінка. Значення українського романтизму

Український романтизм відіграв велику роль у вивченні історії, з романтикою, за словами Д. Чижевського, пов'язане «національне відродження», «воскресіння» нації. «Найважливіша риса та заслуга української романтики, — писав учений, — це те, що вона свідомо поставила собі завдання утворити «нову літературу», яка могла б задовольнити духовні потреби всіх кіл та шарів українського

суспільства. Прагнення до «повної літератури» знайшло своє втілення переважно в утворенні «повної мови», мови всебічної, придатної в усіх сферах літератури та життя». З романтизмом українська література сформувалася, довела своє право іменуватися українською, письменники усвідомили себе саме як українські.

Романтики уявляли розум ототожненням прагматизму, тому просвітницькому ідеалу розуму був протиставлений культ почуттів. Вони зосередились на людських переживаннях, які виражали неповторну індивідуальність.

Джерелами української романтичної міфотворчості стали козаччина, гетьманщина, коліївщина. «З історією, що була історією втрати незалежності, — відзначає С. Павличко, — пов'язана специфічна філософія песимізму. Вона зачепила харківських романтиків з їхніми самотніми козаками і могилами, «помноженими на байронічні настрої». Їх визначенням можуть бути слова Шевченка: «Було колись... і ніколи не вернеться сподіване», або слова Михайла Чернишенка з однойменного роману про народ, «который явился чудесным образом, как роскошный цветок посреди враждебных для него стихий, блеснул неожиданным блеском слова, дал знать о себе целому свету, но недоставало в нём сил для его кипучей жизни и он склонил голову преждевременно, он исчез как сверхъестественный призрак почти перед нашими глазами». Український романтизм, за словами С. Павличко, «сконцентрувався на нації, котра вмирала, народі, який сходив з історичної сцени».

Український романтизм набуває неповторних ознак, які не властиві романтизму в літературній традиції інших народів. Персонажі романтичних творів — мужні й завзяті герої-патріоти, люди, які досягли внутрішньої гармонії та єдності з природою. Дуже поширеним у творчості романтиків є психологічний паралелізм: людина зображується поруч з природою, з якою вона перебуває у тісному зв'язку. Цей творчий метод надзвичайно тяжіє до історичної тематики, до зображення героїчного минулого українського народу, до змалювання козаків, вершників-лицарів та сліпих лірників-бандуристів).

Український романтизм не вичерпався. Романтичні тенденції знайшли продовження в творчості письменників другої половини XIX ст. (О. Стороженко, І. Манжура, Ю. Федькович). Романтичні ідеї позначилися на творчості Лесі Українки, Олександра Олеся. У XX ст. з'явилася неоромантична стильова течія, представниками якої були Є. Плужник, О. Близько, Ю. Яновський, Микола Хвильовий, Олена Теліга.

Багатий, розмаїтий художній світ української романтичної поезії. Однак далеко не завжди оцінювалася вона однозначно. Якщо

літературні діячі минулого століття справедливо вважали творчість поетів-романтиків якісно новим явищем у поступальному розвитку нової української літератури, то в радянському літературознавстві 30–50-х р. р. ХХ ст. взяли гору схематичні, прямолінійні оцінки. Романтичну поезію рідко видавали, майже не досліджували, штучно відсунули на периферію письменства.

Тільки в останні десятиліття намітилися позитивні зрушення у вивченні творчості поетів-романтиків.

VI. ЗАКРІПЛЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Теорія літератури (запис до зошитів)

Романтизм — літературно-мистецький напрям, що виник наприкінці XVIII століття в Німеччині й панував у літературі Європи й Америки протягом першої половини XIX століття; первісно словом «романтичне» іменували все незвичайне, дивне, фантастичне, таке, що траплялося лише в романах (книжках), а не в повсякденному житті. Романтики виступали проти нормативності класицистичного мистецтва, проти його канонів та обмежень.

Медитація — вірш філософського змісту, у якому автор передає свої глибокі роздуми про деякі важливі проблеми, інколи глобального значення (життя і смерть, дружба і кохання, людина і природа).

Романс (ісп. *romance*, від лат. — по-романськи) — невеликий за обсягом вірш переважно особистого (любовного) характеру та музичний твір для сольного співу з інструментальним супроводом.

2. «Поетична хвилинка»

(Прослуховування в аудіозаписі (або виразне читання) віршів поетів-романтиків.)

- Л. Боровиковський «Рибалка»
- М. Костомаров «Соловейко»
- В. Забіла «Не щебечи, соловейку...»
- М. Петренко «Небо» («Дивлюсь я на небо...»)
- О. Афанасьєв-Чужбинський «Думка»
- М. Шашкевич «Веснівка»

V. ПІДСУМОК УРОКУ

1. Узагальнювальна бесіда

- ▼ Яка тематика поезій українського романтизму?
- ▼ Що об'єднує сюжети цих творів?
- ▼ Яка поезія вас найбільше вразила і чому?
- ▼ Як ви зрозуміли зміст епіграфа уроку?

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

1. Опрацювати матеріал підручника та записи в зошиті.
2. Індивідуальні завдання (для охочих): підготувати повідомлення про поета-романтика, який найбільше сподобався, та його творчість; вивчити напам'ять один із його віршів.

УРОК № 34

ПЕТРО ГУЛАК-АРТЕМОВСЬКИЙ. БАЛАДА «РИБАЛКА». ВІЧНА ТЕМА КОХАННЯ. ЗАСОБИ РОМАНТИЧНОГО ЗОБРАЖЕННЯ

Мета (формувані компетентності): предметні: літературознавчу: знання про найголовніше з біографії митця; **читацьку:** виразного читання балади; **ключові:** уміння визначати жанрові ознаки твору; **комунікативну:** навички роботи в групі, володіння різними соціальними ролями; **загальнокультурну:** любов до поезії, естетичний смак, світогляд; виховання шанобливого ставлення до засад народної моралі й етики; налаштування сердець учнів на захоплення красою вірності в коханні.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань і формування нових умінь і навичок.

Обладнання: портрет П. Гулака-Артемовського, видання його творів, ілюстративний матеріал до них.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ

1. Розповідь про поетів-романтиків

2. Читання напам'ять віршів

3. Завдання «Плутанина»

Поєднати прізвиська поетів та їхні твори.

1 П. Гулак-Артемівський	А «Соловейко», «Явір, тополя і береза», «Ластівка»
2 Є. Гребінка	Б «Рибалка», «Пан та Собака», «Текла річка невеличка»
3 М. Костомаров	В «Жулин і Калина», «Мадей»
4 В. Забіла	Г «Дві пташки в клітці», «Мірошник», «Українська мелодія»
5 М. Петренко	Д «Два віночки», «Туга за родиною», «Над Прутом»
6 М. Шашкевич	Е «Соловей», «Гуде вітер вельми в полі», «Будяк»
7 І. Вагилевич	Є «Небо», «Весна», «Ой біда мені, біда»
8 Я. Головацький	Ж «Веснівка», «До милої», «Слово до чителів руського язика»

Ключ

1	2	3	4	5	6	7	8
Б	Г	А	Е	Є	Ж	В	Д

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**Вступне слово вчителя**

Серед українських письменників дошевченківської доби одне з почесних місць належить П. Гулаку-Артемівському — автору написаних українською та російською мовами оригінальних і перекладних байок, віршів, прозових творів, критичних статей. Творчість цього талановитого поета започаткувала собою появу, становлення та розвиток реалізму в українській літературі ХІХ ст. Краща частина поетичної спадщини митця назавжди ввійшла до скарбниці українського художнього слова.

IV. СПРИЙНЯТТЯ І ЗАСВОЄННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ**1. Розповідь про П. Гулака-Артемівського, його творчість**

Петро Петрович Гулак-Артемівський народився 27 січня 1790 р. у містечку Городище на Київщині (зараз Черкаська обл.) в сім'ї священика.

1801–1803 рр. навчався в Київській академії. Не закінчивши академію, у 1813 році почав викладати в приватних пансіонах Бердичева, вчителював у будинках багатих польських поміщиків.

1817 р. — навчався в Харківському університеті, де з 1825 р. був професор історії і географії, а 1841–1849 рр. — ректором. Був високоосвіченою людиною, володів польською і французькою мовами,

цікавився просвітницькими ідеями, інтенсивно займався науковою роботою. Гулак-Артемівський заклав основи нової байки, дав перші зразки романтичної балади, збагатив літературну мову, показав приклад майстерного віршування.

Активну літературну діяльність він розпочав після переїзду 1817 р. до Харкова, коли в журналі «Украинский вестник» були надруковані його переклади російською мовою з Ж.-Ж. Руссо, Дж. Мільтона, Ж. Расіна. Популярність поет здобув після опублікування 1818 р. у цьому самому журналі відомої байки «Пан та Собака».

Найпліднішими у творчості поета були 20-ті роки ХІХ ст. У цей період він публікує байки «Солопій та Хівря», «Тюхтій та Чванько» (обидві 1819), «Дурень і Розумний», «Цікавий і Мовчун» (обидві 1820), «Батько та Син», «Рибка», «Дві пташки в клітці» (всі 1827), у яких торкається життєвих проблем, часом соціального характеру.

З кінця 20-х рр. Гулак-Артемівський відходить від активної літературної діяльності, пише лише принагідно, здебільшого у зв'язку з пам'ятними подіями в його службовому і родинному житті.

В останні роки Гулак-Артемівський написав низку ліричних медитацій у народнопісенному дусі (жодна з них за життя автора не друкувалася) — «Не виглядай, матусенько, в віконечко», «До Любки» (останній вірш перекладений російською мовою О. Фетом), «Текла річка невеличка». У 1855 р. Гулак-Артемівський обраний почесним членом Харківського університету. Крім того, П. П. Гулак-Артемівський з 1818 р. викладав французьку мову в Харківському інституті благородних дівчат, а з 1827 р. також керував навчальною частиною Полтавського інституту шляхетних дівчат. Він належав до числа засновників «Українського журналу». Був членом Московського товариства аматорів російської словесності, Королівського товариства друзів науки у Варшаві.

Останні п'ять років П. Гулак-Артемівський нічого не писав, а те, що було написано в 1830–1850 рр., опублікували тільки після його смерті. Помер П. Гулак-Артемівський 13 жовтня 1865 р. в Харкові.

2. Відомості з теорії літератури (запис до зошитів)

Балада (фр. *ballade*, від прованс *ballar* — «танцювати») — жанр ліро-епічної поезії фантастичної, історико-героїчної або соціально-побутової тематики з драматичним сюжетом (наприклад, «Рибалка» П. Гулака-Артемівського).

3. Робота з текстом балади «Рибалка» П. Гулака-Артемівського

3.1. Слово вчителя.

Балада «Рибалка» — це переспів однойменної балади Гете. Поет зберігає основу сюжету твору-оригіналу: мрійливий юнак,

зачарований русалкою, кидається у звабливе підводне царство, проте опрацьовано цей сюжет у дусі української фольклорної традиції.

3.2. Читання і переказ твору.

3.3. Словникова робота (запис до зошитів).

Русалки — істоти слов'янської міфології, водяні духи жіночої статі. Як правило — дівчата-утоплениці.

3.4. Бесіда з учнями.

- ▼ Що вам відомо про баладу як літературний жанр? Наведіть приклади цих творів.
- ▼ Згадайте про русалку-ліричну особу. Як до неї ставилися люди? Які пісні про русалку ви знаєте?
- ▼ З якою промовою звертався парубок до рибок? Про що вона свідчить?
- ▼ Чому кожний рух поплавця бентежив серце юнака? Наведіть приклади цих творів.
- ▼ Чим, на ваш погляд, був спричинений сум героя під час рибалки?
- ▼ Якою ви уявляєте Дівчиноньку? Відтворіть асоціативний малюнок.
- ▼ За що героїня дорікає хлопцеві?
- ▼ Що свідчить про віроломність і хитрість Дівчиноньки?
- ▼ Як героїня охарактеризувала красу життя у воді? Знайти рядки в тексті.
- ▼ Чому ж герой все ж таки вирішує пірнути у воду? Чи лише через звабливість русалки?

3.5. «Мікрофон».

Я уявляю подальше життя Рибалки у воді з Дівчинонькою...

3.6. Робота з таблицею.

Фантастичне	Реалістичне

3.7. Робота в міні-групах (визначення художніх засобів).

Коментар. Учні працюють самостійно, під час перевірки доповнюють власні записи.

V. ПІДСУМКИ УРОКУ

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

1. Опрацювати матеріал підручника з даної теми.
2. Вирадно читати твір, уміти аналізувати.